

De economische betekenis van landbouwgrond

Huib Silvis en Martien Voskuilen

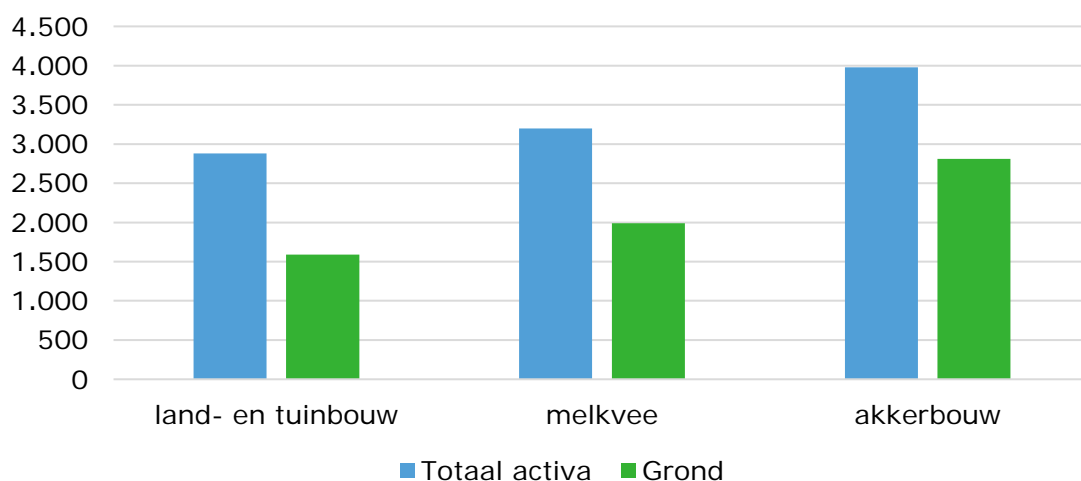
WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Voor de agrariër in de grondgebonden landbouw is de economische betekenis van grond zonder meer groot te noemen. Dat wordt bevestigd door zowel het aandeel op de bedrijfsbalans als de bijdrage aan de inkomensvorming van het bedrijf. Als overeenkomstige indicatoren worden beschouwd op het niveau van de nationale economie, blijkt landbouwgrond echter nog maar een bescheiden positie te bekleden. In samenhang met technologische ontwikkelingen is ruimte gekomen voor de opkomst van industriële en dienstensectoren en voor de vorming van ander kapitaal. Een van de gevolgen hiervan is dat landbouwgrond zijn vroegere dominante positie in het economisch denken heeft verloren. De recente opkomst van de ecologische economie gaat gepaard met een herwaardering van de betekenis van landbouwgrond.

Meer dan helft balanswaarde op bedrijfsniveau

Landbouwgrond is voor agrarische bedrijven een unieke productiefactor. Afgezien van landaanwinning en ontginning is deze factor niet maakbaar, zodat schaarste leidt tot prijsstijging. Het belang komt onder meer naar voren in het aandeel van grond in het vermogen van het bedrijf (figuur 1). De gemiddelde waarde van de grond is voor de totale land- en tuinbouw eind 2016 ruim 1,5 miljoen euro per bedrijf (55% van het balanstotaal). Voor melkveebedrijven is dit een kleine 2 miljoen euro (62%) en voor akkerbouwbedrijven zelfs ruim 2,8 miljoen euro (71%).

Figuur 1 Gemiddelde waarde (1.000 euro) totaal activa en grond van land- en tuinbouwbedrijven, per ultimo 2016

Bron: Informatienet, Wageningen Economic Research.

Fluctuerende inkomensvorming op bedrijfsniveau

Een tweede indicator is de betekenis van de grond voor het inkomen. Het aandeel van de grond in de inkomensvorming van de bedrijven is niet eenvoudig te bepalen omdat deze productiefactor in het bedrijf gecombineerd wordt met andere 'eigen' productiefactoren (arbeid en kapitaal). De boer is immers zowel verpachter van zijn grond (aan zijn eigen bedrijf) en investeerder (van zijn eigen kapitaal in eigen bedrijf), evenals arbeider en manager van het bedrijf. Een analyse van de beloning in de grondgebonden landbouw vindt plaats voor de bepaling van de pachtnormen, de maximaal toelaatbare prachtprijzen voor los land (voor een nadere toelichting zie Silvis et al., 2017). De grondbeloning verschilt van jaar op jaar, vooral als gevolg van marktontwikkelingen (tabel 1). Zo stond de grondbeloning in 2015 onder druk door de lage melkprijs. Voor de jaren 2011 tot en met 2015 was de gemiddelde grondbeloning 1.074 euro per ha voor reservering en 839 euro per ha na reservering. Gemiddeld is dit respectievelijk 54% en 42% van de vergoeding van de productiefactoren. De genoemde aandelen bevestigen het belang van grond op bedrijfsniveau.

Tabel 1 Grondbeloning akkerbouw- en melkveebedrijven, 2011-2015

Omschrijving	2011	2012	2013	2014	2015	Gemiddeld
Euro per bedrijf						
Vergoeding grond/vermogen/eigen arbeid	122.840	122.039	127.606	114.758	88.982	115.099
(-) Vergoeding eigen arbeid	38.989	38.881	37.620	37.872	39.542	38.568
(-) Vergoeding vermogen (exclusief grond)	16.867	10.696	9.466	18.947	16.091	14.430
(-) Vergoeding aangekocht quotum (rente)	1.315	456	340	0	0	410
(=) Vergoeding voor grond I	65.668	72.006	80.180	57.939	33.349	61.691
(-) Reservering	14.274	15.250	16.513	12.919	8.627	13.492
(=) Vergoeding voor grond II	51.395	56.756	63.666	45.020	24.723	48.199
Euro per hectare						
Vergoeding grond/vermogen/eigen arbeid	2.105	2.085	2.268	2.016	1.550	2.002
Vergoeding voor grond I	1.125	1.230	1.425	1.018	581	1.074
Vergoeding voor grond II	881	970	1.132	791	431	839

Bron: Wageningen Economic Research.

Aandeel in nationaal kapitaal enorm gedaald

Naast de micro-economische benadering om de betekenis van landbouwgrond te bepalen kan een macro-economische benadering worden geplaatst. In zijn beroemde boek *Kapitaal in de 21e eeuw* richt Thomas Piketty zich op verschillende vormen van ongelijkheid in vermogen en inkomen en op eventuele maatregelen om die ongelijkheid te beperken. Ter ondersteuning gaat hij na hoe de verhouding tussen kapitaal en inkomen in de afgelopen eeuwen is gewijzigd. Een opvallende uitkomst bij de vergelijking van de huidige situatie en die in de negentiende eeuw is dat de waarde van de totale kapitaalvoorraad betrekkelijk weinig veranderd is ten opzichte van het nationaal inkomen: de werkelijke structurele verandering op de lange termijn is dat landbouwgrond verdrongen is door ander kapitaal. Dit laatste bestaat uit onroerend goed (woonhuizen overheidsgebouwen), financieel vermogen en bedrijfsvermogen (fabrieken, outillage, machines, patenten, enzovoort). Piketty laat zien dat het aandeel van landbouwgrond in het nationale vermogen van Frankrijk, Groot-Brittannië en Duitsland na het eind van de negentiende eeuw enorm is gedaald. Lag dit aandeel in deze landen toen tussen 41% en 67%, tegenwoordig is dat slechts 1% à 2% (tabel 2).

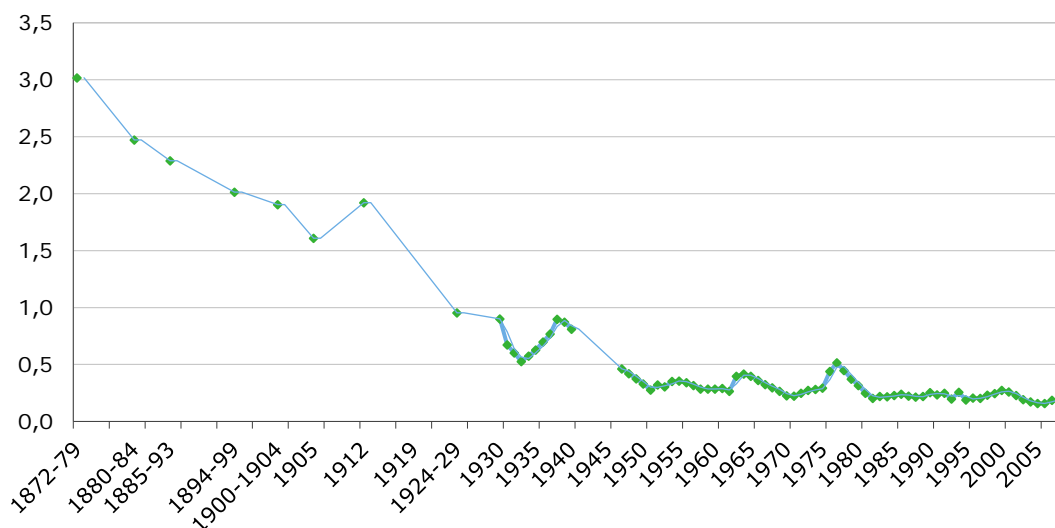
Tabel 2 Verhouding (%) kapitaal en inkomen in Frankrijk, Groot-Brittannië en Duitsland, 1880 en 2010.

	1880 a)	2010
Frankrijk		
Totaal kapitaal/nationaal inkomen	717	605
Waarde landbouwgrond/nationaal inkomen	478	12
Waarde landbouwgrond/totaal kapitaal	67	2
Groot-Brittannië		
Totaal kapitaal/nationaal inkomen	703	523
Waarde landbouwgrond/nationaal inkomen	414	3
Waarde landbouwgrond/totaal kapitaal	59	1
Duitsland		
Totaal kapitaal/nationaal inkomen	691	414
Waarde landbouwgrond/nationaal inkomen	282	3
Waarde landbouwgrond/totaal kapitaal	41	1

a) voor Duitsland 1870.

Bron: Piketty (2014).

Een vergelijkbare ontwikkeling heeft in Nederland plaatsgevonden, zoals door Knibbe is aangetoond. In de jaren zeventig van de 19e eeuw bedroeg de waarde van landbouwgrond in Nederland drie keer zoveel als het bruto binnenlands product (bbp), maar nu ligt die er ver onder (factor van circa 0,2) (figuur 2).

Figuur 2 Actuele waarde van landbouwgrond in Nederland als factor van het bruto binnenlands product (bbp)

Bron: Knibbe (2014).

Aandeel landbouw in nationaal inkomen onder 2%

De daling van de macro-economische betekenis van landbouwgrond hangt uiteraard samen met het dalende aandeel van de agrarische sector in de nationale economie. De agrarische productie per ha is sterk gestegen en veel arbeid is overgegaan naar andere sectoren. Waar voor het gehele agrocomplex (primaire sector en aanverwante bedrijvigheid) nog een aandeel in de nationale economie en werkgelegenheid wordt berekend van 8% in 2016, is het aandeel van de primaire sector gedaald tot minder dan 2%. De bruto toegevoegde waarde van de agrarische sector bedroeg 10,2 miljard euro in 2016, tegen 702,6 miljard euro voor het bruto binnenlands product (bbp) (bron: www.agrimatie.nl, thema macro-economie).

De aanjager van deze ontwikkeling was de industriële revolutie in Engeland en later Duitsland, waardoor vraag naar arbeid buiten de landbouw ontstond. Dat leidde tot vraag naar voedsel, die

de landbouw mede dankzij productiviteitsstijgingen kon aanbieden. Een van de elementen hierin was kunstmest, een product van diezelfde industriële revolutie. Verder vond in de loop van de 19e eeuw een enorme uitbreiding van het landbouwareaal plaats door de ontsluiting van Noord- en Zuid-Amerika. Als gevolg van het grote aanbod van granen uit Amerika, werd de landbouw in West-Europa vanaf 1880 tot het eind van de eeuw geteisterd door een crisis. De overheidsbemoediging met de landbouw die door deze crisis werd uitgelokt, leeft nog voort in het huidige Gemeenschappelijk landbouwbeleid.

Terugkeer in economisch denken

De fundamentele verandering in de reële economie heeft duidelijke sporen getrokken in het economisch denken. Zo is de visie van economen op grond/natuur door de tijd heen sterk veranderd. Landbouwgrond is te zien als natuur waarin bepaalde investeringen zijn gedaan om deze geschikt te maken voor landbouw (bemesting, drainage, omheining en dergelijke). De zo gevormde cultuurgrond kan geschaard worden onder het begrip kapitaal, maar is een bijzondere categorie. In de 18e eeuw dachten de fysiocraten – ‘de macht van de natuur’ – dat alleen de landbouw waarde genereerde. Zij hadden een groot respect voor de natuur die immers een doorslaggevende rol speelt in het productieproces. Met het voortschrijden van de industriële revolutie veranderde deze houding. Bekende klassieke economen als Smith, Ricardo en Malthus (18e en 19e eeuw) beschouwden grond nog als een volwaardige productiefactor, naast arbeid en kapitaal. Maar dit gold niet meer voor de neoklassieke denkrichting, die aan het begin van de 20e eeuw opkwam. Gaandeweg de 20e eeuw kreeg grond steeds minder aandacht, en bij het ontstaan van de macro-economie in de jaren dertig speelde ze geen rol van betekenis meer. De moderne economische groeitheorie draaide om het menselijk kapitaal. In de naoorlogse periode – en vooral de periode na 1970 – is een herleving van de aandacht onder economen te zien voor de waarde en het gebruik van natuurlijke hulpbronnen, onder meer in de milieueconomie als apart terrein binnen de economie. Vanaf het einde van de jaren tachtig is de ecologische economie opgekomen. Volgens deze stroming is het natuurlijk kapitaal beperkt reproduceerbaar en substitueerbaar, zodat er grenzen aan de groei zijn.

Slotsom

De betekenis van landbouwgrond voor de agrarische producent is bijzonder groot. Als kapitaalgoed is deze de laatste decennia een waardevaste belegging gebleken. In het landbouw- en milieubeleid is er volop aandacht voor het grondgebruik (inkomenssteun, mest, gewasbescherming, weidegang, vergroening). In termen van inkomen en vermogen, is de betekenis van landbouwgrond in nationaal-economisch opzicht echter vrij beperkt. Er zijn argumenten voor een bredere waardering. Landbouwgrond is bepalend voor het Nederlandse cultuurlandschap, dat in het algemeen hoog wordt gewaardeerd. Vooral bij de grote steden voorziet landbouwgrond in groene ruimte voor ontspanning. Dergelijke externe effecten komen niet in inkomenscijfers naar voren. Een gewichtige factor is ook de bijdrage aan de voedselvoorziening. Al lijkt de kans op verstoringen in de voedselvoorziening in Nederland gering te zijn, in buitengewone omstandigheden is de bijdrage van landbouwgrond onmisbaar. Op wereldschaal is het schrikbeeld van Malthus, dat de landbouw de bevolkingsgroei niet zal kunnen bijhouden, weer actueel. De groeiende bevolking vraagt om een duurzame voedselvoorziening. Vanuit deze gezichtspunten dienen het behoud van het natuurlijk kapitaal en de verduurzaming van het bodemgebruik, zowel op micro-economisch als op macro-economisch niveau, dan ook gesteund te worden.

Bronnen

Knibbe, M.T., 2014. 'Piketty in Nederland: landbouwgrond na 1872'. In: Lux et Veritas.
www.luxetveritas.nl/blog/?p=3472

Piketty, T., 2014. *Kapitaal in de 21e eeuw*. De Bezige Bij, Amsterdam.

Silvis, H.J., R.W. van der Meer en M.J. Voskuilen, 2017. *Pachtnormen 2017; Berekening hoogst toelaatbare pachtprizen voor los land, agrarische bedrijfsgebouwen en agrarische woningen*. Nota 2017-057, Wageningen Economic Research, Den Haag.

www.agrimatie.nl

Contact

Wageningen Economic Research Dr.ir. H.J. Silvis
Postbus 29703 Senior onderzoeker
2502 LS Den Haag T +31 (0)70 3358 168
www.wur.nl/economic-research E huib.silvis@wur.nl

2017-110